

Prapovijest

Zapuntel je kao i sam otok Molat nastanjen od najstarijih vremena. Brojni prehistorijski ostaci, iz **paleolitika** osobito,

svjedoče o nastanjenosti istog.

Jedan dio tih ostataka nalazi se danas u Arheološkom muzeju u Zadru.

Najpoznatije je istraživanje Š. Batovića

koji je upravo na lokalitetu Ledenice u neposrednoj blizini današnje luke Zapuntel (Porat) i u zapuntelskom polju na lokalitetu Poplot našao više kremenih predmeta.

Željezno doba obilježeno je ostacima Ilirskih gradina koje su datiraju s početak tog razdoblja. Na otoku Molatu sa sigurnošću možemo utvrditi četiri takve građevine, na samom području Zapuntela nalaze se čak dvije takve građevine i to visinski naistaknutija na otoku Gradina Lokardenik, 148 m nadmorske visine. Smještena je JI od Zapuntela i specifična je oblika. Gradinski prostor i nešto niže položeno podgrađe na SI strani imaju polukružan tlocrt i vezuju se u obliku lanca, zajedno sa nekoliko sličnih u zadarskoj regiji čini posebitost regije.

Gradina Knežak na SZ dijelu otoka zapadno od Zapuntela na 141 m nadmorske visine najmanja je na otoku, kružna je oblika s polukružnim dvostrukim bedemima. Promjer unutarnjeg kruga je 30 m vanjskog između 100 i 120 m.

Bedemi su široki do 2 m i visoki oko 1 m.

Razmak između oba vijenca bedema je 30 do 50 m.

Nije utvrđeno je li se vanjski bedem građen u predrimsko doba kao unutrašnji ili poslije u rimskoj vladavini.

Knežak je vjerojatno bio kontinuirano naseljen što svjedoče brojni predmeti nađeni unutar Gradine, predmeti od keramike, pečene zemlje, kremen, ostaci prehrane, kosti, puževi, školjkaši.

Nađeno je i više grobnih gomila, grobnih humaka, tumulusa i to Gomilica, Zemljačine, Vršak.

Od Krista

Iz rimskog perioda nema pouzdanijih podataka o naseljenosti otoka, no veći broj romanskih toponima, podmorsko nalazište kod otočića Tovarnjak, kamenolom Zorljevića svjedoče o prisutnosti starih Rimljana no ipak liburnski živalj je zadržao veliku autohtonost na otoku sve do

dolaska Hrvata s kojim se konačno asimiliralo. U to vrijeme između 7. i 10. stoljeća prvi put se javljaju i pisani podaci o otoku Molatu. Naziv se najčešće dovodi u vezu sa latinskom rječju mel, med odnosno mellatus, meden.

Zapuntel se u ispravama prvi put spominje 1450. godine i to kao luka Sanpontello, 1464g. Kao Val de Zapuntel, 1497 kao Campontello.

Prvi popis stanovništva 1527 godine govori da iako nisu spominjana u pisanim dokumentima naselja Zapuntel i Brgulje spadaju u stara naselja. Te godine Zapuntel je brojio 198, Molat 170 i Brgulje 150 duša.

O samom nazivu Zapuntel može se samo nagađati. Vrlo je vjerojatno da sam naziv izvodi od „za puntom“ (iza rta). Drugo objašnjenje, manje vjerojatno na što upućuju imena Gianpontel Campontell San pontello da je između Ista i Zapuntela(Molata) postojao nekakav most, ponte. Danas je tu prolaz širine 155m, najveće dubine 6m.

Osim toga tu tezu potvrđuje više dokumenata među njima i jedan iz 1612.g. u kojemu se navodi: „da Premuda, tu vuoi andar di fuera tieniti all' isola di Scerda, e puoi all' isola d'Esto che si dice Gian Pontello, e puoi vieniti in Melada“ U ispravama 15.,16.,17. stoljeća vro se često nazivi Ista i Zapuntela često miješaju među ostalom zato što su i činili jedinstvenu župu . Još je jedna teza koju je P.Skok da naziv Zapuntel potječe od romansko-dalmatinskog deminutiva riječi Žaplo što bi označavalo selo na tiješnom s lučicom.

Ovoj tezi ide u prilog i to što današnje stanovništvo Zapuntela vrlo često naziva Žapunte“.

Dolazak Hrvata

Međutim povijest Zapuntela osobito u vrijeme ***nakon dolaska Hrvata*** trebalo bi promatrati u kontekstu cijelog otoka i zbivanja na cijelom otoku.

Dakle na otoku se od 10. st. Uočava ribarska i stočarska orijentacija njegovih stanovnika. Od dolaska Hrvata do osvajanja Zadra 1409. od strane Mletaka Molat je u domeni Zadra i njegove komune. Veliku važnost na otoku imaju

Benediktinci, Otok je 1151 godine Desa darovao samostanu Sv.Krševana u Zadru. Godine 1247 samostan Sv. Ante pustinjaka

i crkva Sv. Pavla Apostola prelazi u vlasništvo Benediktinaca. Godine 1320 Lučina koja se tada naziva luka Velika luka Svete Marije

(glavna luka u Molatu

) važna je pomorska luka na pomorskim putovima od sjevera ka jugu. U luci se nalazila i crkva Sv. Marije koja je danas srušena a ostatci iste se danas nazivaju „manastirina“ Bianchi jevi zapisi iz 1381.g. govore da se med s otoka na veliko prodavao u Zadru.

Mlećani

Nakon osvajanja Zadra 1409. od strane Mletaka konfisciran je i otok Molat kao i svi ostali posjedi zadarskih plemića te je 1421.g. osnovan katastik otok te je otok dat u najam Kreši Zadulinu i njegovu nećaku za 1422 male libre. Obitelj Detrešić (Gregorius Detrico) godine 1464. godine za 1830. malih libara dobiva ga u zakup na deset . Ovo je posebno važno za Zapuntel jer dobiva posebnu dozvolu za sadnju vinograda u dijelu otoka zvanom Val de Zampontel, današnjem zapuntelskom polju.

Upravo taj dio je dat 1527. godine u doživotni livel, zakup familiji Detrešić.

Od 1539. godine izmjenjuju se na otoku razni zakupnici i to iz razloga što je zavlдало vrijeme nesigurnosti na otoku zbog ratova sa Turskom.

To je vrijeme uskočkih napada i velikih napada i pljački na otoku, čak je 1684g.

Uzeto u ropstvo 20 stanovnika Molata od strane turskih gusara iz Ulcinja.

Tijekom 16. i 17. st. Najviše je ljudi napustilo otok.

Da bi spriječili i obranili se od gusara stanovništvo se udruživalo u „cernide“ naoružane grupe mještana.

Početakom 19.st otok je potpao pod **francusku upravu u Dalmaciji**. Turske gusare tada su zamijenili službeni engleski gusari koji su izvršili više napada na otok. Tu se posebno ističe pljačka i palež kuće zapuntelskog župnika z 1810.g. koja je detaljno opisana da bi se pokušao dočarati osim grozota koje su stanovnici morali trpiti od gusara i inventar jedne otočke kuće:

Na zadarskom otoku Molatu engleski su gusari u selu Zapuntel 1.ožujka opljačkali kuću župnika Šimuna Mirkovića te odnijeli svu privatnu imovinu župnika i njegovih ukućana. Zadarski nadbiskup odmah podnosi izvještaj o događaju i zahtijeva strogu istragu. Zadarski delegat Grgur Kreljanović i pristav Frane Sanfermo dolaze osobno u Zapuntel i ispituju slučaj pljačke. U spisima se nabraja da su odnijeli svu posteljinu sa četiri postelje, odjeću (hlaće, košulje, kaput), zatim osam barila vina, sedam barila octa, šest mreža, šest ručnika, osamnaest tanjura, deset stolica, pet pokrivača, itd. Sve to u vrijednosti od 200 cekina. Kad su odnijeli pokretnine zapalili su još i kuću i time počinili štetu od 100 cekina. Ovo smo sve nabrojili da se vidi što su sve gusari odnijeli iz jedne otočke kuće, kad ni francuskih vojnika ni straže nije bilo.

Osim sa gusarima stanovništvo se moralo suočiti sa teškoćama koje su dolazile od strane vele

posjednika i uprave u Zadru zbog ratovanja sa Turcima, 1615.godine čak je knez zabranio držanje blaga osim za oranje, 1624.g. zabranjena je slobodna sječa drva za prodaju(uz kazne i do 25 dukata).

Obitelj Lantana,talijanski trgovci, kapetani, collonelli 1640. kupuju otok i to je razdoblje neobjašnjivo okrutnog ponašanja veleposjednika prema stanovništvu u cilju što veće vlastite koristi. Ugnjetavanje stanovništva 1644 dovodi do žaljenja stanovništva Providuru u Zadru međutim iste žalbe nisu urodile plodom što više položaj stanovništva iz godine u godinu bio je sve teži. Razlog koji se navodi je osim zbog utjecaja obitelji Lantana bila i nesložnost među samim stanovništvom. Tako se navodi da Zapuntel

odustaje od žalbe 1667.g. jer su

težaci Brgulja, Molata i Ista, zbog visokih troškova parničenja i putovanja čak do Venecije, pljačkali

mještane Zapuntela koji nisu u tome htjeli sudjelovati.

Nameti, glad, bolesti, zabrane rezultirali su brojnim protuzakornim aktivnostima što je rezultiralo brojnim hapšenjima(galijoti, zatvor) čak i smrtnim kaznama.

Za to vrijeme četvrtinama, sedminama, osminama, i

desetinama u proizvodima, osobito vinom kojeg se proizvodilo između 100 i 300 barila, uljem, žitom, grahom, lećom, smokvama, sirom, rakijom, kožom, ribom drvom obitelj Lantana se bogatila sve do druge polovice 19.st. kada je prava na otok obitelj prodala obitelji Abelić.

Važno je napomenuti da su se posjeda u Zapuntelu od obitelji Detrešić uspjeli domoći tek u 19.st.

Petar Abelić bio je nezakonitog podrijetla te je od austrijske vlade uspio dobiti **titulu viteza od Molata**, inače

obitelj Abelić u 17.,18., i 19.st. bila je boljestojeća molatska obitelj iz koje su proisticali vođe sela , nadglednici, svećenici i sl.

Nakon primitka titule Petar je naredio da svi Abelići promijene prezimena u druga već postojeća na otoku.

Od Petrova sina Kazimira otok je prešao u ruke sinova njegove sestre udate u zadarsku talijansku obitelj Gozzetti.

Po uzoru na svoje prethodnike i Abelić je imao svoje nadglednike koji su stajali na raskrižjima seoskih putova u vrijeme jematve i blježili prihod i upućivali kmetove s odeđenim dijelom u skladište veleposjednika.

Stara Jugoslavija

Između prvog i drugog svjetskog rata u **staroj Jugoslaviji**, 1937.g(17.11.1937) zemlja je raspodijeljena težacima. Formalno proces raspodjele zemlje traje još i danas što stvara probleme stanovništvu otoka.

Fašisti

Nažalost početkom drugog svjetskog rata nastavila su se stradanja otočana, poginulo je 45 stanovnika, a od toga 7 zapuntelaca. U Molatu u uvali Jazi Talijani osnivaju zloglasni koncentracioni logor gdje je dovedeno više od 20 000 ljudi od kojih je 350 izgubilo život.

Jugoslavija

Za vrijeme Jugoslavije osobito od 70 tih godina 20.st. Zapuntel je doživio ogroman pad stalnog stanovništva. Industrijalizacija i odlazak stanovništva u gradove, osobito u Zadar i Rijeku, ali i u druge gradove ostavio je Zapuntel bez radno sposobnog stanovništva. Jedan dio stanovništva trbuhom za kruhom iselio se u prekooceanske zemlje, najčešće u Ameriku i Australiju i to ne samo za vrijeme Jugoslavije već od kraja 19.st. U Zapuntelu nakon drugog svjetskog rata većina muškaraca odlazi ploviti. I kao takvi prepoznati su kao jako dobri i cijenjeni mornari, kapetani i strojari. Do izgradnje vapnare na Rabu 1964. godine jedan dio stanovništva bavi se vapneničarstvom po čemu su zapuntelci bili vrlo poznati. Turizam se na otoku a time i u Zapuntelu nije uopće poticao, a time se nije ni razvijao. Iako je već 1913. obitelj Radov imala mrežu plivaricu Zapuntelsko se bavljenje ribolovom nije razvilo u ovom stoljeću. Pedesetih godina 20.st. ribarstvo na Molatu bilo je u usponu, međutim ni tada nije bilo na tragu svojih predaka kojima je ribarstvo bilo najvažnija gospodarska grana. I u tome Zapuntelsko ribanje bilo je najneznatnije na čitavom otoku. Kroz godine ribolov je sveden na rekreacijski ili samo za zadovoljavanje osobnih prehrambenih potreba. Stočarstvo i poljoprivreda su bili u nešto boljem položaju međutim isto je do današnjeg doba svedeno gotovo na nulu.

Hrvatska

U Hrvatskoj stanovništvo je nastavilo negativni trend tako da stanovništvo dolazi u Zapuntel provesti zasluženu mirovinu i umrijeti. Turizam se tek počeo razvijati posljednjih godina, tako da je organizirano privezivanje jahta i otvorena su dva restorana.

Hoće li upravo neiskorištenost gospodarskih potencijala, turizma i poljoprivrede biti dobar temelj za procvat gospodarstva u vremenima koja dolaze, pokazati će vrijeme.

Hoće li stari, novi gospodar Grad Zadar prepoznati jedan od bisera Jadrana, Zapuntel?